

Sálarfrøðingurin um teir sum sigldu undir krígunum

Kunnu sammetast við kz-fangar

–Teir livdu undir sama sálarliga trýsti, ongantíð at vita hvat fór at henda. Og skaðárin kann gerast sjónligt mong ár seinni. Einasti munur er, at teir svøltadu ikki. Teir føroyinga sum sigldu undir krígunum kunnu líða undir tí so-kallaða kz-syndrominum, og eitt eyðkenni er, at teir kunnu eldast nógv skjótari og verri enn onnur, sigur Eyðun Joensen, sálarfrøðingur

Eftir Jústinus Eidesgaard

"Teir føroyingar, sum sigldu undir krígunum og ikki lúka treytirnar fyri at fáa endurgjald eftir "Lov om erstatning til besættelsestidens ofre" eiga at vera fegnir. Ti teir hava havt eitt nógv betri liv aftaná kríggj, enn teir, sum eru sálarliga skaddir sum avleiðing av siglingini, sigur Eyðun Joensen, sálarfrøðingur.

Nógvir føroyskir sjómenn, sum høvdu roknað við endurgjaldi, gjørdust ikki sørt skakkar og vónbrotnir, tá landstýrið í einum tíðindaskrivi kunngjór treytirnar í donsku lógini. Har stóð millum annað at umframt at hava siglt í minsta lagi seks mánaðir, var treytin, at teir skuldu hava fingið arbeiðsførið niðursett við í minsta lagi 25 prosentum, sum eina avleiðing av siglingini.

Arbeiðsførið kann verða niðursett antin av líkamligum ella sálarligum orsökum. Fleiri av teimum, sum finga beinleiðis líkamliga skaða, hava fingið pensión. Teir sum eru eftir skulu so í flest førum fyri at lúka treytirnar fyri at fáa endurgjald, fáa eina vátan frá einum sálarfrøðingi, at teir hava fingið arbeiðsførin niðursett.

–At gera eina kannning um hetta ber væl til, sjálvt um 50 ár eru ligin síðan hendingarnar fóru fram sigur Eyðun Joensen, sálarfrøðingur.

Ikki prógvast

–Tað er torførari at meta um sálarligar løst ella avlami enn um líkamligan skaða. Fá ella ongi kann-ingartól eru til at meta um psykuna við, psykist röntgen, mát og vekt finst ikki. Men tilíkar metingar verða gjørdar í stóran mun, tá stóða skal takast til avlamisveiting, tryggingarendurgjald, ella aðra veiting grundað á sálarligan skaða ella avlami, sigur Eyðun Joensen.

–Skaði ella avlami kann ikki prógvast sum so, men "sansynliggerast" og somikið gjølla undirbyggjast, at tað ber til at sannføra metingarnevndirnar, at talan er um so og so stóran løst/avlami, sum í tryggingar ella endurgjaldsførum kann fyrst altur tann og tann skaðatilburðin, sum klienturin hevur verið fyri, sigur Eyðun Joensen, sálarfrøðingur.

–Tað er torførari at prógva/sansynliggera/vátt a gamalt skaðárin enn nýkomið. Men tó verður tað gjørt og ber til, sigur hann.

Áðrenn og aftaná

–Vanliga mannagongdin er, at meta um persónin áðrenn skaðatilburðin, sjókkíð ella løstandi strongdina (stress). Hetta kann gerast við at práta við persónin og tey sum kenna hann. Eisini verður kanna hvussu hann fung-

eraði, próvtøkuskjøl o.s.v. Síðan verður mett um stóða hansara aftaná hendingina. Hædd verður tikið fyri møguligum náttúrligum líkamligum, psykiskum og sosialum "fórfalli" grundað á náttúrligar orsøkir, eitt nú slit og elli, sigur Eyðun Joensen.

–Er stórur munur á persóninum áðrenn og aftaná hendingina, kann munurin stava frá tí løsti/skaða ella strongd, sum ein við rannsóknini hevur havt eyguni eftir. Tá ber aloftast eisini til at meta um stóðina á brekinum ella avlaminum í tí einstaka førinum, sigur Eyðun Joensen, sálarfrøðingur.

–Tíðin hevur víst, at júst ávísir løstir, ávísar strongdir og nívandi upplivingar, sjálvt leingi aftaná ella í framkomnum árum, møguliga á ellisárum, vísa seg sum serlig sjúkueyðkenni, sum so altur kunnu setast í samband við líkamligar og sálarligar strongdir, id hin sjúki hevur verið fyri sjálfv í góðum árum. Hetta ger ikki vart við seg, fyrr enn tann sjúki av eitt nú ellisáðum er viknaður, sigur Eyðun Joensen, sálarfrøðingur.

–Fyri at nevna eitt dømi, so kann talan verða um ein føroying, sum undir krígunum noyðdist at fara av eimi sókkandi skútu, sum var álopin og fleiri doyðu. Meðan hann var ungur kláraði hann at skúgva nívandi tankar burtur. Men nú hann eldist

Eyðun Joensen, sálarfrøðingur: "Teir sum sluppu óskalaðir sálarliga undan at hava siglt vandasjógv eiga at fegnast, eisini um teir ikki uppfylla treytirnar fyri kríggsendurgjaldi. Ti teir hava havt eitt betri liv aftaná kríggj, enn teir sum tóku mein."

koma tankarnir framaftur og hann kann skuldseta seg sjálvan fyri ikki at hava gjørt nógmikið fyri at hava hjálpt fælagunum, sum doyði. Hann kann føra við sær, at maðurin gerst tungsintur, sigur Eyðun Joensen.

KZ-syndromið

Eyðun Joensen arbeiddi sum ungur sálarfrøðingur á Ríkishospitalinum í Keypmannahavn fyrst í sjeitiárunum. Tá kom fram eitt nýtt fyrbrigdi innan sálarfrøðina, sum ongín kendi til áðrenn, tað sokallaða KZ-syndromið.

–Ein stórur partur av donsku lögreglumonnunum, vórðu tiknir til fanga, tá týskarar hertóku Dan-

mark. Og fleiri av hesum endaðu í týskum konzentrationsslegum. Eini 30 ár aftaná seinast í seksti árunum og fyrst sjeitiárunum, fóru fleiri politistar at kenna seg illa. Fleiri vóru enn í góðum manndómsárum, aðrir framundir pensiónsaldur. Teir vísu seg at endast nógv verri og skjótari enn onnur, slitust skjótari. Umframt at hava nógv fleiri líkamsskavankir enn onnur, so plágaðust teir at øllum hugsandi sálarbundnum trupuleikum. Hetta var óvantað í mun til onnur javngomul og púrusta óvantað í mun til hvussu hesi fólk áður høvdu klárað seg í lívinum, sigur Eyðun Joensen.

Ótti

–Sum dømi kann eg nevna, at gamlir og garvaðir politistar, stýrdu fyri at fara á vakt, at fara út at gera uppgávur. Teir tordu nógv illa at ganga á gøtuni, og royndu alt hvat teir kundu at sleppa at gera skrivstovuarbeiði heldur enn at vanligt politiarbeiði. Teir skiltu ikki, hvi teir knappliga vóru vorðnir so bangnir, sigur Eyðun Joensen.

–Og sjúkueyðkennini kundu vera mong. Eitt nú at missa holdini, mæði, linleika, leti, vána minni og ringt við at savna tankarnar, konzentration. Teir kunnu eisini verða í javnt vánaligum hýri, kynsliga máttleysir t.e.